

IZVJEŠTAJ O EVALUACIJI

HEC FAKULTETA ZA INTERNACIONALNI MENADŽMENT U
TURIZMU I HOTELIJERSTVU U MILOČERU

Avgust, 2018. godine

Tim za evaluaciju:

Luc Hittinger, vođa tima

Marian Dzimko

Ian McCready

Christina Rozsnayi, koordinator tima

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
2. UPRAVLJANJE I SISTEM INSTITUCIONALNOG ODLUČIVANJA.....	6
3. KULTURA KVALITETA.....	8
4. PREDAVANJE I UČENJE.....	9
5. ISTRAŽIVANJE.....	10
6. DRUŠTVENA ODGOVORNOST.....	11
7. INTERNACIONALIZACIJA.....	12
8. ZAKLJUČAK.....	13

1. UVOD

Ovaj izvještaj predstavlja rezultat evaluacije Fakulteta za internacionalni menadžment u turizmu i hotelijerstvu (u daljem tekstu: HEC). Evaluacija je organizovana u okviru projekta „Visoko obrazovanje i istraživanje u funkciji inovativnosti i konkurentnosti“ (HERIC), koji realizuje Vlada Crne Gore sa ciljem jačanja kvaliteta i značaja visokog obrazovanja i istraživanja u Crnoj Gori.

Dok se institucionalne evaluacije sprovode u kontekstu pomenutog projekta, evaluaciju svakog univerziteta obavlja nezavisni IEP tim koristeći IEP metodologiju opisanu u nastavku.

1.1. Program institucionalne evaluacije

Program institucionalne evaluacije (IEP) je nezavisna služba Evropske asocijacije univerziteta (EUA) koja funkcioniše na principu članstva i nudi usluge evaluacije kao podršku institucijama učesnicama u kontinuiranom razvoju njihovog strateškog menadžmenta i interne kulture kvaliteta. IEP je punopravni član Evropske asocijacije za kontrolu kvaliteta u visokom obrazovanju (ENQA) i nalazi se u evropskom registru kontrole kvaliteta u visokom obrazovanju (EQAR).

Prepoznatljive karakteristike IEP-a su

- Jak akcenat na fazu samoevaluacije
- Evropska i internacionalna perspektiva
- Evaluatori srodnih kompetencija
- Podrška unaprijeđenju

Fokus IEP-a je institucija kao cjelina, a ne zasebni studijski programi ili univerzitetske jedinice.

Fokus je na:

- Procesu odlučivanja i institucionalnim strukturama, kao i efikasnosti strateškog upravljanja
- Značaju procesa interne kontrole kvaliteta i upotrebi njenih rezultata u procesu odlučivanja i strateškog upravljanja, kao i uočavanju nedostataka u pomenutim internim mehanizmima.

Svi aspekti evaluacije vode se ključnim pitanjima koja se baziraju na „spremno za rad“ pristupu:

- Šta institucija pokušava da uradi?
- Kako institucija pokušava to da uradi?
- Kako institucija zna da to funkcioniše?
- Kako se institucija mijenja u svrhu poboljšanja?

1.2. Profil HEC-a

HEC je osnovan 2013. godine kao fakultet, samostalna ustanova visokog obrazovanja u skladu sa članom 15. Zakona o visokom obrazovanju Republike Crne Gore iz 2014. godine.

Zakon sa svojim amandmanima definiše pravni okvir za ustanove visokog obrazovanja, koji uključuje i obavezu da i ustanova i studijski programi moraju biti akreditovani. Shodno tome, u trenutku evaluacije HEC je akreditovani fakultet licenciran od strane države. Potiče od prvobitne ustanove za stručno obrazovanje i osposobljavanje odraslih koja je bila u privatnom vlasništvu porodice sa višedecenijskim iskustvom u turizmu i hotelijerstvu. Ranije ustanovljena saradnja sa kanadskom obrazovnom ustanovom Algonquin College for Applied Arts and Technologies iz Otave, pomogla je oblikovanju inicijalnog sadržaja studijskog programa i metoda i tehnika učenja. HEC posjeduje jedan akreditovani bachelor studijski program „Internacionalni menadžment u hotelijerstvu“. Trenutno je u proceduri i dobijanje akreditacije za Master studije u oblasti hotelijerstva i gastronomije. Od 2003. godine Crna Gora je potpisnica Bolonjske deklaracije (tada kao država Srbija i Crna Gora, a od 2007. kao Crna Gora) i trogodišnji bachelor program je koncipiran kao 3+2+3 ciklus, zamijenivši postojeću 3+1+1+3 strukturu.

U Crnoj Gori postoji jedna velika institucija visokog obrazovanja, Univerzitet Crne Gore, kao i dva privatna univerziteta (Univerzitet Mediteran i Univerzitet Donja Gorica), devet nezavisnih privatnih fakulteta, uključujući i HEC, i jedan nezavisni državni fakultet. Ukupno je oko 26 hiljada studenata na nacionalnom nivou, od čega je preko 20 hiljada na Univerzitetu Crne Gore.

Profil HEC-a se odnosi na turizam i hotelijerstvo, sa jakim fokusom na prenos praktičnih znanja i vještina, gdje su stručna praksa i treninzi kod poslodavaca dio kurikuluma. Od 2017 HEC ima 38 studenata, od čega 13 upisanih na studijsku 2017/18. godinu. Akademsko osoblje broji 18 članova, od kojih je 6 stalno zaposleno u HEC-u dok je 12 angažovano po ugovoru o dopunskom radu. Za razliku od bachelor programa na državnom univerzitetu koji se finansiraju iz budžeta, HEC kao privatni fakultet određuje cijenu školarine za studente na svom bachelor programu.

1.3. Proces evaluacije

Proces samoevaluacije realizovan je od strane četiri člana Upravnog odbora HEC-a koji ima ukupno pet članova - predstavnike osnivača, akademskog osoblja, administracije i studenata.

Izvještaj o samoevaluaciji (SER), prateći IEP obrazac strukture, prikazao je novine u praksi HEC-a. Tokom prve posjete fakultetu, tim za evaluaciju (u daljem tekstu: tim), saznao je da je SER proizvod konstruktivne diskusije među članovima grupe koja je radila na njemu i drugih u HEC-u, i da je takav dobrodošao kao kamen temeljac za objektivnu refleksiju i provjeru kvaliteta, što mu je i osnovna svrha.

Svakako, SER se fokusirao podjednako i na bachelor programa i na instituciju i upravljanje njome, kao osnovni cilj IEP evaluacije. Tim je i prije i poslije svoje prve posjete fakulteta tražio uvid u dodatnu dokumentaciju, što je HEC odmah i obezbijedio.

Izvještaj o samoevaluaciji HEC-a, zajedno sa priložima, poslat je timu za evaluaciju u januaru 2018. godine. Tim je boravio u Miločer u dva navrata - od 26. do 28. februara i od 11. do 13. juna 2018. tokom te dvije posjete, tim za evaluaciju se sreo sa osnivačima HEC-a, članovima

organa upravljanja, akademskim i administrativnim osobljem, studentima i spoljnim partnerima.

Članovi tima za evaluaciju su bili:

- Luc Hittiger, nekadašnji predsjednik Univerziteta Paris Est Creteil Val de Marne u Francuskoj, vođa tima
- Marian Dzimko, nekadašnji prorektor Univerziteta Žilina u Slovačkoj
- Ian McCready, student Laurea Univerziteta za primjenjene nauke u Helsinkiju, Finska
- Christina Rozsnayi, predstavnik IEP programa iz Mađarskog komiteta za akreditaciju, koordinator tima.

Tim se zahvaljuje Vuksanu Mitroviću, Zlatiboru Miliću, Aniti Mitrović Milić, Saši Čekrlji, Danici Radević Pavličić i svim kolegama u HEC-u za njihov doprinos IEP evaluaciji i za njihovu organizaciju i gostoprimstvo. Takođe zahvaljujemo i studentima HEC-a na njihovoj usluzi i na predivnim jelima koja su pripremali za tim zajedno sa svojim profesorima.

2. UPRAVLJANJE I SISTEM INSTITUCIONALNOG ODLUČIVANJA

HEC je svoju misiju u izvještaju o samoevaluaciji predstavio u sedam tačaka. U suštini, osnovni cilj je da se pozicioniraju kao vodeća nacionalna ustanova visokog obrazovanja u oblasti turizma i hotelijerstva, kao i društveno odgovorni entitet uključen u život i rad lokalne zajednice. Misija i vizija HEC-a su odraz snažne posvećenosti zajednici i profesionalnom integritetu u svim aktivnostima. **Preporuka tima je da HEC svede svoju misiju i viziju na par ključnih ciljeva na kojima bi se zasnivale sve dugoročne aktivnosti.**

HEC je nedavno završio i svoju *Strategiju razvoja fakulteta od 2017. do 2025. godine* nakon konsultacija sa velikim brojem spoljnih saradnika, od predstavnika Vlade preko poslodavaca do predstavnika drugih institucija visokog obrazovanja, u cilju istraživanja potrebe za treningom i obrazovanjem u turizmu i hotelijerstvu. Strategijom se postavlja cilj potpune integracije u sferu evropskog visokog obrazovanja kroz konkurentnost i savremene trendove u edukaciji sa fokusom na primijenjena znanja i vještine u hotelijerstvu i srodnim oblastima, kao i kroz obezbjeđivanje uslova za mobilnost studenata i nastavnog osoblja. **Preporuka tima je da se HEC koncentriše na dvije ključne oblasti, hotelijerstvo i kulinarstvo. Preporučuje se takodje razvijanje akcionog plana za realizaciju strateških odluka koji bi se zasnivao na dugoročnim ciljevima predstavljenim u izvještaju o samoevaluaciji i predviđenih Strategijom razvoja.**

Tim smatra da je HEC jedinstven u Crnoj Gori u obezbjeđivanju opipljivih, praktičnih znanja i vještina svojim studentima, što je i naglašeno u njihovim liderskim i upravljačkim strukturama. Lični kontakti HEC menadžmenta su značajni benefiti koji se u potpunosti koriste za potrebe studenata. **U daljem razvoju strategije, tim preporučuje da HEC, osim učvršćivanja svoje pozicije lokalno, razmatra i regionalno pozicioniranje u Adriatik zoni, kako bi se osigurala održivost na rastućem konkurentnom tržištu. Tim dalje preporučuje sprovođenje godišnje analize tržišta u ovoj oblasti i unaprijeđivanje strategije na bazi tih rezultata.**

HEC je izgrađen na istoriji porodičnog preduzetništva u oblasti ugostiteljstva i poljoprivrede koje je preraslo u trening centar za stručno osposobljavanje u u turizmu i hotelijerstvu. Fakultet je 2013. započeo sa svojim aktivnostima. Organizaciona struktura je usklađena sa zakonskom regulativom za osnivanje privatnih ustanova visokog obrazovanja, sa tri osnivača - člana Skupštine osnivača, i Upravni odbor koji ima pet članova - predstavnika osnivača, akademskog osoblja, javnosti, administrativnog osoblja i studenata.

Postoji i Naučno-nastavno vijeće koje se bavi akademskim pitanjima i studentski parlament, u skladu sa propisima. Uzevši u obzir personalni odnos koji se njeguje u HEC-u i vidi se kroz relacije među upravom, predavačima i studentima, studenti izvještavaju da su veoma zadovoljni svojom ulogom u procesu odlučivanja kao i načinom na koji se izlazi u susret njihovim potrebama i zahtjevima. Svejedno, tim pri razmatranju struktura upravljanja ima na umu i dalji rast i razvoj HEC-a. **Uz poštovanje studenata, tim preporučuje da se i dalje obezbjeđuje aktivno učešće studenata u procesima odlučivanja kroz ohrabrivanje studentskog parlamenta da podržava studente tokom dalje ekspanzije HEC-a.**

Dekan i menadžer studijskog programa su odgovorni za vođenje fakulteta i samog programa. Menadžer (organizator) studijskog programa ima zvanje prodekana. HEC je mala ustanova i pojedinci iz menadžment strukture neizbježno obavljaju više poslova, naročito u dijelu osniča i uprave. Istovremeno, jedina odgovornost dekana je, osim njegovih predavanja, upravljanje fakultetom na akademskom nivou.

Uz postojeću tradiciju privatnog preduzetništva, snažna posvećenost misiji HEC-a sada već prevazilazi porodicu osnivača i prelazi i na interno osoblje i spoljne saradnike. Projekat izgradnje HEC-a kao prepoznatljive ustanove visokog obrazovanja se realizuje uz ličnu posvećenost internih učesnika, a uključujući i studente sa kojima se tim susreo. Organi upravljanja imaju formalne sastanke u predviđenim vremenskim intervalima kako bi odlučivali o strateškim i akademskim pitanjima u okviru njihovih nadležnosti. Bez obzira na to, menadžment struktura je dosta fleksibilna, što se i očekuje kod manje ustanove, pa se veliki dio komunikacije obavlja i svakodnevno na neformalnoj osnovi. Imajući u vidu veličinu i istorijat HEC-a, **tim preporučuje da se razmotre strukture upravljanja u sličnim ustanovama visokog obrazovanja, ne samo u zemlji već i na međunarodnom nivou, kako bi se osigurala održivost i razvio odgovarajući model daljeg rasta i širenja.**

Veoma vrijedna pomena je i saradnja HEC-a sa Algonquin College for Applied Arts and Technologies (Ottawa, Canada). Memorandumom o saradnji ove dvije ustanove predviđena je mogućnost HEC-a da svojim studentima dodijeli i diplomu ovog kanadskog koledža nakon završenih dvogodišnjih studija i stečenog odgovarajućeg broja ECTS kredita. Nakon toga, sa nastavkom studija i završenom trećom godinom stiču bachelor diplomu u HEC-u.

Kao privatni fakultet, HEC se dominantno finansira kroz školarine koje plaćaju studenti, a dijelom i podrškom spoljnih partnera koji finansiraju neke školarine ili smještaj studenata ili pružaju neki drugi vid podrške. Strategija HEC-a navodi da postoji svijest o potrebi da se osigura finansijska održivost i u tu svrhu istraže različite mogućnosti: "Strateški cilj je jačanje uloge fakulteta na nacionalnom i međunarodnom nivou kroz unaprijeđenju kvaliteta istraživanja, učešće u značajnim domaćim i međunarodnim istraživačkim i razvojnim projektima, postizanju izvanrednih naučnih rezultata i prepoznatljivosti fakulteta i njegovog studijskog programa." HEC je trenutno finansijski pozitivan, ali **imajući u vidu i razvoj master studija, tim preporučuje traženje dodatnih izvora finansiranja u zajednici, među partnerima itd. kako bi bili u prilici da podrže više istraživačkih mogućnosti za buduće studente. Tim preporučuje razmatranje investicije kroz lokalno i regionalno partnerstvo, kao i kroz međunarodne projekte i programe koji bi osigurali dugoročnu održivost bolje od postojećeg modela.**

3. KULTURA KVALITETA

Obezbjeđivanje kvaliteta predavanja i učenja, kao i naučnog istraživanja u HEC-u, naglašeno je u SWOT analizi predatoj u okviru izvještaja o samoevaluaciji, kao i u Strategiji razvoja fakulteta od 2017. do 2025. U tom dokumentu se i navodi: "Kako bi se osigurao kvalitet, neophodno je sprovoditi samoevaluaciju i ankete svake godine kako bi se eliminisale identifikovane slabosti i unaprijedile dobre strane u pogledu nastavnog osoblja."

Obezbjeđivanje kvaliteta predviđa i Zakon o visokom obrazovanju kroz "akreditaciju, samoevaluaciju i reakreditaciju" (član 7). Pored toga, član 41. iz amandmana od 30. juna 2017. godine navodi da mjere obezbjeđenja kvaliteta obuhvataju godišnju samoevaluaciju ustanove i njenih studijskih programa, što uključuje i anonimne studentske ankete. Ti podaci se dostavljaju novoformiranoj Agenciji za kontrolu i obezbjeđenje kvaliteta u visokom obrazovanju i Ministarstvu prosvjete. Kompletna reakreditacija je obavezna svakih pet godina. Takođe, tim je tokom posjete HEC-u upoznat i sa praksom partnera sa kanadskog koledža da sprovede svoju evaluaciju zajedničkog programa i saradnje na svake tri godine.

Timu je evidentno da HEC vodi računa o mnogim elementima kontrole kvaliteta i da se njeguje kultura kvaliteta - svijest o kvalitetu i potrebi stalnog unaprijeđivanja, među svima u HEC-u. Ti elementi uključuju ne samo mjere predviđene zakonom, već i internu strategiju obezbjeđenja kvaliteta koja je, po izvještaju o samoevaluaciji, urađena ubrzo po osnivanju fakulteta. HEC ima i radni tim za obezbjeđivanje kvaliteta, sa kojim je IEP tim i razgovarao i koji čine predstavnici akademskog i administrativnog osoblja, kao i studenata. Studentske ankete se sprovode za svaki predmet na kraju svakog semestra i o rezultatima se diskutuje sa svakim predavačem i na sjednicama Naučno-nastavnog vijeća. HEC je ustanovio i svoj Kodeks akademske etike, čak i prije nego što je to bilo propisano zakonom. **Tim preporučuje nastavak sprovođenja Strategije kvaliteta i njenu sistematsku implementaciju.**

Svijest o kvalitetu sa fokusom na stalno unaprijeđivanje preovladava u HEC-u, kao i osjećaj za odgovornost prema društvu i okruženju. Obzirom na veličinu ustanove, određene kontrole mjera kvaliteta se često sprovode i neformalno, kao što je rješavanje nekih studentskih pitanja. Studenti imaju blizak odnos sa predavačima i upravom i najčešći pristup u rješavanju problema se zasniva na ličnoj komunikaciji.

Zakon o visokom obrazovanju, sa amandmanom iz juna 2017 godine na član 13a, predviđa *Standarde i smjernice obezbjeđenja kvaliteta u visokom obrazovanju na evropskom nivou* kao instrument nove Agencije za obezbjeđenje kvaliteta. Dok se poglavlja 2 i 3 odnose na agenciju, poglavlje 1 ovog dokumenta postavlja standarde kvaliteta za internu upotrebu u ustanovama visokog obrazovanja. Tih deset standarda odnose se na kreiranje politike kvaliteta u skladu sa strategijom ustanove, izradu i praćenje programa, sistem učenja fokusiran na student, ocjenjivanje, prijem i podršku studenata, nastavno osoblje i upravljanje informacijama. **Tim preporučuje da se standardi iz poglavlja 1 implementiraju u sistem obezbjeđivanja kvaliteta koji već postoji na fakultetu, kako bi se nadogradili postojeći elementi i definisali novi u skladu sa propisima.**

Imajući u vidu planirani rast i razvoj HEC-a, a u cilju uskladjivanja sa praksom obezbjeđenja kvaliteta u visokom obrazovanju u Evropi, instrumenti obezbjeđivanja kvaliteta i dalje moraju da se razvijaju. Prikupljanje i analiza podataka su ključne komponente u sistemu obezbjeđivanja kvaliteta, kao i formalne mjere praćenja tih akcija (ciklus planiraj - uradi - provjeri - djeluj). **Tim preporučuje izradu sistema dugoročnog obezbjeđenja kvaliteta koji bi obuhvatio sve aktivnosti HEC-a, uključujući mentorstvo, praksu i studentski servis, sa akcijama koje će pratiti napredak na tim poljima.** Tim je informisan da će biti razvijen i novi informacioni sistem na fakultetu. Stoga, **tim preporučuje primjenu sistematskog**

pristupa prikupljanju podataka i njihovoj analizi koristeći novi informacijski sistem i implementaciju tako dobijenih rezultata u proces obezbjeđivanja kvaliteta.

4. PREDAVANJE I UČENJE

Kao što je navedeno, HEC ima akreditovani bachelor studijski program Internacionalni menadžment u hotelijerstvu. Trogodišnji program ima 180 ECTS kredita, u skladu sa važećim Bolonjskim modelom. Strategija razvoja predviđa pokretanje master studija sa 120 ECTS kredita i dva modula - Hotelijerstvo i Gastronomija, što odgovara VII stepenu u Nacionalnom kvalifikacionom okviru. Program je predat na akreditaciju i očekuje se početak ili u zimskom semestru 2018. godine ili u ljetnjem semestru 2019. godine. Bachelor program Gastronomija je također u razmatranju. Dalji razvoj će se svakako nastaviti sa fokusom na primijenjena znanja u hotelijerstvu i gastronomiji sa snažnim naglaskom na trening i praksu kod poslodavaca, iako će istraživačka komponenta morati da bude dominantna na master studijama. Kao fakultet, HEC ne planira treći ciklus programa, obzirom da zakon to predviđa samo za univerzitete. **Tim ohrabruje HEC da nastavi sa implementacijom planiranih bachelor i master studija Internacionalnog menadžmenta u hotelijerstvu i gastronomiji.**

Mogućnost da student paralelno dobiju i diploma sa kanadskog koledža Algonquin je dodatna dimenzija HEC-a. Ova sardnja je pomogla HEC-u da kreira kurikulum u skladu sa internacionalnim standardima, da implementira neophodni proces obezbjeđenja kvaliteta, da ponudi studentima nastavu na engleskom jeziku i poboljša perspektivu zapošljavanja diplomiranih studenata. Štaviše, koncept učenja u čijem je fokusu student je uveden i ranije. Volonterizam, održivi razvoj i društvena odgovornost su obavezni predmeti u sadržaju bachelor programa koji odražavaju viši cilj kojem teži proces predavanja i učenja u HEC-u.

Naučno-nastavno vijeće, koje čini akademsko osoblje angažovano na izvođenju nastave, zaduženo je za realizaciju programa i održavanju zadatih standarda. Pravilnici definišu način studiranja, ispitivanja i ocjenjivanja, uključujući i procjenu vještina i kompetencija. Tim je razgovarao sa nekoliko predavača i čuo za primjenu inovativnih nastavnih metoda koje se koriste kako bi animirali student. Učenje na daljinu (distance learning) je omogućeno za većinu predmeta. Tim je posjetio i kabinete praktične nastave i uživao u jelima koja su nastala kao proizvod rada studenata. Pored kabineta, omogućeni su uslovi za praktičnu nastavu in a drugim lokacijama. U cilju daljeg razvoja učenja i predavanja, **tim preporučuje izradu plana koji bi omogućio nastavnom osoblju da posjećuju jedni drugima časove kako bi, kroz posmatranje i dijeljenje inovativnih tehnika učenja, poboljšali svoju ekspertizu.**

Nacionalna regulative određuje maksimalan broj studenata po programu pod uslovima navedenim u zahtjevu za akreditaciju tog programa, dozvoljavajući u nekim slučajevima povećanje broja upisanih studenata. Takođe, propisuje i minimalan broj i kvalifikacije nastavnog osoblja. HEC zapošljava osoblje u stalnom radnom odnosu i na bazi dopunskog rada, koji imaju odgovarajuća naučna zvanja i kvalifikacije za istraživački rad. Osim toga, često pozivaju i gostujuće predavače iz privrede. **Tim preporučuje jačanje ključnog nastavnog kadra koji je kvalifikovan za istraživanja kao podršku master studijama, gdje će i student biti uključeni u istraživačke projekte. Tim takođe preporučuje angažovanje mladih predavača kako bi se osigurala održivost akademskog osoblja.**

Studenti imaju podršku od uprave HEC-a, kao i akademskog i administrativnog osoblja kroz lične kontakte i razgovore. Studenti takođe imaju svoje predstavnike u organima upravljanja, gdje kroz formalne kanale mogu prezentovati pitanja koja su od interesa za njih, Studenti

koji su razgovarali sa timom su bili puni entuzijazma u pogledu obrazovanja i usluge koju dobijaju, uključujući i neka stipendiranja i/ili organizaciju smještaja. Web sajt HEC-a pruža detaljne informacije o studijskom programu i mogućnostima za buduće student. Studenti koji su već u HEC-u dobijaju pravovremene informacije o njihovim studijama. Uzevši u obzir planirani razvoj HEC-a, koji će neminovno korigovati sadašnju bliskost u komunikaciji između studenata i predavača, **tim preporučuje razmatranje angažovanja dodatnog administrativnog osoblja, uključujući i studentsku službu i npr. osobe za karijernu orijentaciju, mobilnost studenata i tome slično.**

5. ISTRAŽIVANJE

iako je fokus HEC-a na primijenjom obrazovanju i treningu sa značajnim mogućnostima za praktične vježbe, i ne očekuje se da će razviti program doktorskih studija kao samostalna fakultetska jedinica, sprovođenje istraživanja i unaprijeđenje kvaliteta se ipak ponavlja više puta u izvještaju o samoevaluaciji. Istraživanje se često naglašava i u strategiji fakulteta: “Strateški cilj je jačanje uloge fakulteta na nacionalnom i internacionalnom nivou kroz unaprijeđenje kvaliteta istraživanja, učestvovanje u značajnim domaćim i međunarodnim istraživačkim i razvojnim projektima i postizanje izvanrednih naučnih rezultata i prepoznatljivosti fakulteta i njegovog studijskog programa”.

Mnogi članovi nastavnog osoblja, stalno ili dopunski angažovanih, sa kojima je tim razgovarao, imaju iskustva u istraživanjima. Oni nastavljaju sa istraživačkim projektima i pripremaju publikacije koje objavljuju druge ustanove. Studenti su uključeni u projektne zadatke, ali angažovanje u istraživanjima bi trebalo da bude garantovano planiranim master studijama.

Tim preporučuje pripremu strategije istraživačkog rada i akcioni plan koji bi se fokusirao na to kako realizovati primijenjena istraživanja, očekivanja u pogledu postojećeg i novog osoblja, kao i angažovanje studenata.

Tim ističe da su učenje i istraživanje nedjeljivi. Preporučuje razvoj profila istraživačkog rada koji je orijentisan na sulugu uskladu sa specijalnostima HEC studija i njihovom nastavnom profile.

Tim ohrabruje HEC da “obezbjedi uslove za realizaciju i razvoj naučno-istraživačkog rada u okviru fakulteta”, kako je navedeno u izvještaju o samoevaluaciji, vodeći računa da osoblje ide u korak sa teorijskim znanjima i najnovijim istraživanjima kako bi postavili kamen temeljac za dugotrajnu karijeru studenata, naročito sa uvođenjem master studija. Preporučuje uključivanje studenata u istraživačke projekte kroz kreiranje malih istraživačkih timova koji će okupiti predavače i student oko odabranih projekata. Tim takođe preporučuje razmatranje mogućnosti saradnje sa drugim fakultetima na zajedničkim istraživačkim projektima.

6. DRUŠTVENA ODGOVORNOST

Tradicija i upravljanje HEC-om suštinski i zahtijevaju da fakultet ima jaku mrežu kontakata u turističko-hotelijerskoj industriji u zemlji i region. HEC je aktivno uključen u regionalni turizam svojim kontaktima, aktivnostima i studentskom praksom.

Fakultet je lociran u okviru hotela koji vodi porodica koja je osnivač fakulteta. Kao takav, posjeduje prostor za trening studenata gdje su i restoran i kuhinja postavljeni kao kabineti praktične nastave, a time je i ovaj vid usluge postao dostupan javnosti, lokalnim i stranim turistima. Kako je navedeno u izvještaju o samoevaluaciji, dugoročni cilj HEC-a je “da odgovori rastućoj potrebi crnogorskog tržišta rada za kvalifikovanim visokoobrazovanim kadrom u oblasti primijenjenog menadžmenta u turizmu i hotelijerstvu”. HEC zato doprinosi snabdijevanju lokalne ugostiteljske privrede profesionalcima, i nastaviće da to i dalje radi u još većoj mjeri. Njihovi studenti su, zahvaljujući svojim kvalifikacijama, angažovani u lokalnim hotelima i restoranima tokom turističke sezone i HEC je zbog toga i fleksibilan kada su u pitanju njihove radne obaveze. **Tim preporučuje razmišljanje u skladu sa strategijom prije nego ad hoc djelovanje, i sistematski razvoj njihovog dometa i dalje od najbližeg okruženja.**

Pojedinačno, predstavnici uprave HEC-a su aktivni u društvima i organizacijama koja se na državnom nivou bave pitanjima od značaja za turizam, hotelijerstvo i obrazovanje u tim oblastima. Ta angažovanja se kreću od radnih grupa u ministarstvima do privrednih komora i turističkih udruženja. Saradnja sa lokalnom upravom u Budvi proširena je in a programe stručnog osposobljavanja nezaposlenih lica i organizovanje još jedne nastavne jedinice HEC-a. Tim je posjetio školu u Budvi u čijim prostorijama HEC takođe ima namjeru da izvodi dio nastave. Radi jačanja ovih veza, **tim preporučuje da nastavno osoblje i studenti HEC-a nastave sa mentorskim radom i uključe se i u izvođenje nastave u srednjoj školi u Budvi.**

HEC podučava studente društvenoj odgovornosti in a način što su predmeti Volonterizam u društvu i Menadžment održivog razvoja već dio kurikuluma postojećeg bachelor programa. Tim je ustanovio da u student više zaokupljeni radom i usavršavanjem njihovih praktičnih vještina tokom treninga i prakse kod poslodavaca, nego konkretnim volonterskim projektima, ali pozdravlja činjenicu da HEC razvija svijest o posvećenosti društvu. Zbog daljeg zalaganja u ovoj oblasti, **tim preporučuje da HEC razmotri učešće u istraživanjima koja se bave potrebama društva na lokalnom, regionalnom, čak i na međunarodnom nivou.**

7. INTERNACIONALIZACIJA

Iako HEC nije formulisao konkretnu politiku internacionalizacije, aktivan je u ostvarivanju i korišćenju međunarodnih kontakata. Održava kontakte sa ustanovama visokog obrazovanja iz bivših jugoslovenskih republika gdje uprava i akademsko osoblje dijele iskustva u organizaciji i radu i obezbjeđuju ferijalnu praksu studenata. Tim je upoznat sa time da je nekoliko studenata već bilo angažovano u Srbiji, Hrvatskoj i drugim djelovima regiona.

Tim je takođe sreo nekoliko studenata koji su studirali i/ili radili ne samo u regionu već i u SAD-u i Kanadi. Ti programi su bili organizovani od strane HEC-a i uprava, akademsko i administrativno osoblje HEC-a su pružili podršku i pomoć studentima koji su željeli da učestvuju u njima. **Tim preporučuje uspostavljanje dodatnih kontakata u drugim zemljama kako bi se privuklo internacionalno osoblje za kratkoročno ili dugoročno angažovanje na predavanjima, ostvarile veze za razmjenu osoblja i studenata, poboljšao engleski jezik kod studenata i predavača, kao i da se uspostavi saradnja u istraživačkim projektima.**

HEC je počeo da razmatra prilike koje pružaju Erasmus+ i CEEPUS za razmjenu studenata. Međutim, taj dio još uvijek nije dovoljno razvijen a pruža brojne mogućnosti za HEC. U skladu sa internacionalnim profilom postojećeg studijskog programa, HEC povremeno organizuje gostujuća predavanja koja drže strani eksperti i predavači i prezentuju studentima određene teme. **Tim preporučuje dalje razmatranje mogućnosti uključivanja u internacionalne programme kao što su Erasmus+ i CEEPUS za razmjenu osoblja, mobilnost studenata, dvostruke diplome, dvostruko mentorstvo i druge prilike.**

Tim je saznao da HEC i neki od njihovih partnera pružaju finansijsku podršku studentima i akademskom osoblju za učešće na međunarodnim konferencijama, takmičenjima i srodnim dešavanjima. **Tim preporučuje da se nastavi sa pružanjem finansijske i logističke pomoći osoblju i studentima. Takođe se preporučuje da se i dalje aktivno podržavaju student koji žele da borave u inostranstvu, da se istraže mogućnosti koje su im otvorene i da im se pomogne u tom procesu.**

Kao što je navedeno, HEC ima potpisan dugoročni memorandum o saradnji sa kanadskim koledžom Algonquin iz Otave. Kako bi se kvalifikovali i za kanadsku diplomu, student HEC putem platforme za učenje na daljinu mogu pratiti i nastavu na engleskom jeziku koju izvode partneri iz Kanade. Studenti imaju opciju i da studiraju u Kanadi, ali obzirom na visoke troškove putovanja i boravka, malo studenata je do sada iskoristilo tu mogućnost. Tim je takođe upoznat da partneri iz Kanade šalju svake godine predavača sa njihovog koledža koji predaje engleski jezik studentima HEC-a.

Tim je tokom razgovora dobio informaciju da je 2017. godine 12 studenata iz Kanade provelo semester u HEC-u zajedno sa njihovim profesorom. Nije bilo neke veće interakcije sa studentima HEC-a jer se nastava jednima i drugima izvodila zasebno.

Student i njihovi mentori redovno učestvuju u internacionalnim večerima vina, hrane i culture gdje stiču praktične vještine u međunarodnom kontekstu, što se uklapa u profil studijskog programa Internacionalni menadžment u turizmu i hotelijerstvu.

8. ZAKLJUČAK

Tim je impresioniran onim što je HEC postigao za pet godina svog postojanja. Djeluje da odgovara potrebama tržišta u zemlji i regionu za obučenicima diplomcima u rastućoj industriji gastronomije i hotelijerstva.

HEC nastavlja da nadograđuje svoje studije sa izmjenama bachelor programa i pokretanjem master studija Internacionalnog menadžmenta u hotelijerstvu i gastronomiji. Očekuje se da bi master studije mogle da prošire i pojačaju intenzitet istraživačkog rada koji HEC mora da uspostavi kao priznata ustanova visokog obrazovanja. Širenje kapaciteta sa prostorom u Budvi znači dodatne mogućnosti za učenje, treninge i istraživanje.

Izazov za HEC na srednji i duži rok je da osigura finansijsku održivost i da kao fakultet izraste iz okvira porodične institucije.

Entuzijazam uprave i osoblja HEC-a je značajan resurs za dalji razvoj. Tim se nada da će HEC uspjeti da se održi i da će nastaviti da istražuje dalje mogućnosti rasta i razvoja u svojoj oblasti na lokalnom, regionalnom i čak međunarodnom nivou.

Rezime preporuka

1. Svesti misiju i viziju HEC-a na par ključnih ciljeva na kojima bi se zasnivale sve dugoročne aktivnosti.
2. Koncentrisati se na dvije ključne oblasti, hotelijerstvo i kulinarstvo.
3. Razviti akcioni plan za realizaciju strateških odluka koji bi se zasnivao na dugoročnim ciljevima predstavljenim u izvještaju o samoevaluciji i predviđenih Strategijom razvoja.
4. U daljem razvoju strategije, osim učvršćivanja svoje pozicije lokalno, razmatrati i regionalno pozicioniranje u Adriatic zoni.
5. Sprovoditi godišnje analize tržišta u ovoj oblasti i unaprijeđivanje strategije na bazi tih rezultata.
6. Obezbeđivati i dalje aktivno učešće studenata u procesima odlučivanja kroz ohrabrivanje studentskog parlamenta da podržava studente tokom dalje ekspanzije HEC-a.
7. Razmotriti strukture upravljanja u sličnim ustanovama visokog obrazovanja, ne samo u zemlji već i na međunarodnom nivou, kako bi se osigurala održivost i razvio odgovarajući model daljeg rasta i širenja.
8. Imajući u vidu i razvoj master studija, tražiti dodatne izvora finansiranja u zajednici, među partnerima itd. kako bi bili u prilici da podrže više istraživačkih mogućnosti za buduće studente.

9. Razmotriti investicije kroz lokalno i regionalno partnerstvo, kao i kroz međunarodne projekte i programe koji bi osigurali dugoročnu održivost bolje od postojećeg modela.
10. Nastaviti sa sprovođenjem Strategije kvaliteta i njene sistematske implementacije.
11. Standarde ESG iz poglavlja 1 implementirati u sistem obezbjeđivanja kvaliteta koji već postoji na fakultetu, kako bi se nadogradili postojeći elementi i definisali novi u skladu sa propisima.
12. Izgraditi sistem dugoročnog obezbjeđenja kvaliteta koji bi obuhvatio sve aktivnosti HEC-a, uključujući mentorstvo, praksu i studentski servis, sa akcijama koje će pratiti napredak na tim poljima.
13. Primjenjivati sistematski pristup prikupljanju podataka i njihovoj analizi koristeći novi informacioni sistem i implementaciju tako dobijenih rezultata u proces obezbjeđivanja kvaliteta.
14. Nastaviti sa implementacijom planiranih bachelor i master studija Internacionalnog menadžmenta u hotelijerstvu i gastronomiji.
15. Uraditi plan koji bi omogućio nastavnom osoblju da posjećuju jedni drugima časove kako bi, kroz posmatranje i dijeljenje inovativnih tehnika učenja, poboljšali svoju ekspertizu.
16. Jačanje ključnog nastavnog kadra koji je kvalifikovan za istraživanja kao podršku master studijama, gdje će i student biti uključeni u istraživačke projekte.
17. Angažovanje mladih predavača kako bi se osigurala održivost akademskog osoblja.
18. Razmatranje angažovanja dodatnog administrativnog osoblja, uključujući i studentsku službu i npr. osobe za karijernu orijentaciju, mobilnost studenata i tome slično.
19. Pripremiti strategije istraživačkog rada i akcioni plan koji bi se fokusirao na to kako realizovati primijenjena istraživanja, očekivanja u pogledu postojećeg i novog osoblja, kao i angažovanje studenata.
20. Razviti profil istraživačkog rada koji je orijentisan na uslugu u skladu sa specijalnostima HEC studija i njihovog nastavnog profila.
21. “Obezbijediti uslove za realizaciju i razvoj naučno-istraživačkog rada u okviru fakulteta”, kako je navedeno u izvještaju o samoevaluaciji, vodeći računa da osoblje ide u korak sa teorijskim znanjima i najnovijim istraživanjima kako bi postavili kamen temeljac za dugotrajnu karijeru studenata, naročito sa uvođenjem master studija.

22. Uključiti studente u istraživačke projekte kroz kreiranje malih istraživačkih timova koji će okupiti predavače i student oko odabranih projekata.
23. Razmotriti mogućnosti saradnje sa drugim fakultetima na zajedničkim istraživačkim projektima.
24. Za društveno angažovanje, razmišljati u skladu sa strategijom prije nego ad hoc djelovati, i sistematski razvijati domete HEC-a i dalje od najbližeg okruženja.
25. Angažovati nastavno osoblje i studente HEC-a za mentorski rad i uključivanje i u izvođenje nastave u srednjoj školi u Budvi.
26. Razmotriti učešće u istraživanjima koja se bave potrebama društva na lokalnom, regionalnom, čak i na međunarodnom nivou.
27. Nastaviti sa pružanjem finansijske i logističke pomoći osoblju i studentima za učešće na međunarodnim događajima i konferencijama.
28. I dalje aktivno podržavati studente koji žele da borave u inostranstvu, istražiti mogućnosti koje su im otvorene i pomoći im u tom procesu.
29. Razmotriti uspostavljanje dodatnih kontakata u drugim zemljama kako bi se privuklo internacionalno osoblje za kratkoročno ili dugoročno angažovanje na predavanjima, ostvarile veze za razmjenu osoblja i studenata, poboljšao engleski jezik kod studenata i predavača, kao i da se uspostavi saradnja u istraživačkim projektima.
30. Nastaviti sa razmatranjem mogućnosti uključivanja u internacionalne programme kao što su Erasmus+ i CEEPUS za razmjenu osoblja, mobilnost studenata, dvostruke diplome, dvostruko mentorstvo i druge prilike.